

Rhif: WG42816

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Llywodraeth Cymru

Dogfen Ymgynghori

Canllawiau Statudol a Chod Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb

Dyddiad cyhoeddi: 21 Mai 2021

Camau i'w cymryd: Ymatebion erbyn 16 Gorffennaf 2021

Mae'r ddogfen yma hefyd ar gael yn Saesneg.

This document is also available in English.

Canllawiau Statudol a Chod Addysg Cyberthynas a Rhywioldeb

Cyhoeddwyd Fframwaith Cwricwlwm i Gymru ar 28 Ionawr 2020. Cyn ei gyhoeddi, roedd y Fframwaith yn destun ymgynghoriad eang a helaeth. Roedd yr adborth a gafwyd yn dangos pa ganllawiau penodol, ychwanegol y byddai eu hangen ar ysgolion a lleoliadau er mwyn cynllunio a gwireddu eu cwricwlwm yn llwyddiannus. Ymrwymodd Llywodraeth Cymru i gyhoeddi:

- canllawiau ar gyfer crefydd, gwerthoedd a moeseg
- canllawiau ar gyfer addysg cyberthynas a rhywioldeb
- canllawiau ar gyfer gyrfaeodd a phrofiadau sy'n gysylltiedig â gwaith
- canllawiau i gefnogi ymarferwyr sy'n gweithio gyda dysgwyr ar ddechrau'r continwmm dysgu
- fframwaith cwricwlwm ac asesu i'w fabwysiadu gan leoliadau meithrin nas cynhelir a ariennir
- canllawiau ar ddatblygu cwricwlwm ar gyfer y rhai sy'n gyfrifol am addysg heblaw yn yr ysgol
- canllawiau ar gyfer Iaith Arwyddion Prydain.

Mae'r cam adborth hwn yn croesawu eich barn ar y canllawiau ychwanegol Cwricwlwm i Gymru hyn, sydd wedi'u datblygu ar gyfer Addysg Cyberthynas a Rhywioldeb (ACRh).

Mae'r canllaw drafft wedi'i ddatblygu gan ymarferwyr trwy broses o gyd-adeiladu sydd wedi'i gefnogi gan arbenigwyr a rhanddeiliaid eraill. Mae'r cam adborth hwn yn rhan o'r broses gyd-adeiladu. Mae'n rhoi cyfle i'r holl ymarferwyr a rhanddeiliaid eraill gynnig mewnbyn a fydd yn cefnogi datblygiad pellach y canllawiau.

Bydd y cam adborth hwn yn dod i ben ar 16 Gorffennaf 2021, ac ar ôl hynny bydd yr holl ymatebion yn cael eu hystyried a'u dadansoddi'n annibynnol a chan ymarferwyr ac eraill yn y gweithgorau. Yna bydd y canllawiau drafft yn cael eu mireinio mewn ymateb i'r adborth a bydd yn rhan o ddiweddariad i Fframwaith Cwricwlwm Cymru yn hydref 2021, i'w ddefnyddio gan ysgolion a lleoliadau fel offeryn ar gyfer cynllunio, dylunio a gweithredu cwricwlwm.

Derbynnir yn ddiolchgar eich holl adborth.

Sut i ymateb

Dylid e-bostio/postio ymatebion i'r ymgynghoriad hwn i'r cyfeiriad isod i gyrraedd erbyn **16 Gorffennaf 2021** fan hwyraf.

**Rhagor o
wybodaeth a
dogfennau
cysylltiedig**

**Gellir gwneud cais am fersiynau o'r ddogfen hon
mewn print bras, mewn Braille neu mewn ieithoedd
eraill.**

Mae canllawiau Cwricwlwm i Gymru ar gael ar:
<https://hwb.gov.wales/cwricwlwm-i-gymru>

Mae fersiwn hawdd ei ddarllen ar gael ar:
<https://hwb.gov.wales/cwricwlwm-i-gymru/cwricwlwm-newydd-yng-nghymru-hawdd-ei-ddeall/>

Mae canllaw ar gyfer plant, pobl ifanc a theuluoedd ar
gael ar:
<https://hwb.gov.wales/cwricwlwm-i-gymru/cwricwlwm-newydd-yng-nghymru-canllaw-ar-gyfer-plant-pobl-ifanc-a-theuluoedd/>

Mae'r dogfennau ymgynghori ar gael o wefan
Llywodraeth Cymru yn llyw.cymru/ymgyngoriadau

Manylion cysylltu

I gael rhagor o wybodaeth:

Uned Gwireddu'r Cwricwlwm
Is-adran Cwricwlwm ac Aseu
Y Gyfarwyddiaeth Addysg
Llywodraeth Cymru
Parc Cathays
Caerdydd
CF10 3NQ

e-bost: cwricwlwmigymru@llyw.cymru

@LIC_Addysg

Facebook/AddysgCymru

Rheoliad Diogelu Data Cyffredinol

Llywodraeth Cymru fydd y rheolydd data ar gyfer unrhyw ddata personol a ddarperir gennych wrth ichi ymateb i'r ymgynghoriad. Mae gan Weinidogion Cymru bwerau statudol y byddant yn dibynnu arnynt i brosesu'r data personol hyn a fydd yn eu galluogi i wneud penderfyniadau cytbwys ynghylch sut y maent yn cyflawni eu swyddogaethau cyhoeddus. Bydd unrhyw ymateb a anfonwch atom yn cael ei weld yn llawn gan staff Llywodraeth Cymru sy'n gweithio ar y materion y mae'r ymgynghoriad hwn yn ymwneud â nhw neu sy'n cynllunio ymgynghoriadau ar gyfer y dyfodol. Pan fo Llywodraeth Cymru yn cynnal dadansoddiad pellach o'r ymatebion i ymgynghoriad, gall trydydd parti achrededig (e.e. sefydliad ymchwil neu gwmni ymgynghori) gael ei gomisiynu i wneud y gwaith hwn. Ymgwymerir â gwaith o'r fath dim ond o dan gontract. Mae telerau ac amodau safonol Llywodraeth Cymru ar gyfer contractau o'r fath yn nodi gofynion caeth ar gyfer prosesu a cadw data personol yn ddiogel.

Er mwyn dangos bod yr ymgynghoriad wedi'i gynnal yn briodol, mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu cyhoeddi crynodeb o'r ymatebion i'r ddogfen hon. Mae'n bosibl hefyd y byddwn yn cyhoeddi'r ymatebion yn llawn. Fel arfer, bydd enw a chyfeiriad (neu ran o gyfeiriad) yr unigolyn neu'r sefydliad a anfonodd yr ymateb yn cael eu cyhoeddi gyda'r ymateb. Os nad ydych yn dymuno i'ch enw a'ch cyfeiriad gael eu cyhoeddi, rhowch wybod inni yn ysgrifenedig wrth anfon eich ymateb. Byddwn wedyn yn cuddio'ch manylion cyn cyhoeddi'ch ymateb.

Dylech hefyd fod yn ymwybodol o'n cyfrifoldebau o dan ddeddfwriaeth Rhyddid Gwybodaeth.

Os caiff eich manylion chi eu cyhoeddi fel rhan o'r ymateb i'r ymgynghoriad, caiff yr adroddiadau hyn eu cadw am gyfnod amhenodol. Ni fydd gweddill eich data a gedwir fel arall gan Lywodraeth Cymru yn cael eu cadw am fwy na thair blynedd.

Eich hawliau

O dan y ddeddfwriaeth diogelu data, mae gennych yr hawl:

- i wybod am y data personol a gedwir amdanoch chi a'u gweld
- i'w gwneud yn ofynnol inni gywiro gwallau yn y data hynny
- (o dan rai amgylchiadau) i wrthwynebu neu gyfyngu ar brosesu'r data
- (o dan rai amgylchiadau) i'ch data gael eu 'dileu'
- (o dan rai amgylchiadau) i gludadwyedd data
- i gyflwyno cwyn i Swyddfa'r Comisiynydd Gwybodaeth (SCG), ein rheoleiddiwr annibynnol ar gyfer diogelu data.

I gael rhagor o fanylion am yr wybodaeth y mae Llywodraeth Cymru yn ei chadw ac am y defnydd a wneir ohoni, neu os ydych am arfer eich hawliau o dan y Rheoliad

Diogelu Data Cyffredinol, gweler y manylion cyswllt isod:

Y Swyddog Diogelu Data:
Llywodraeth Cymru
Parc Cathays
Caerdydd, CF10 3NQ
e-bost:
Data.ProtectionOfficer@llyw.cymru

Dyma fanylion cyswllt Swyddfa'r Comisiynydd Gwybodaeth:

Wycliffe House
Water Lane
Wilmslow
Cheshire
SK9 5AF

Ffôn: 01625 545 745 neu
0303 123 1113
Gwefan: <https://ico.org.uk/>

Canllawiau Statudol a Chod Addysg Cyberthynas a Rhywioldeb

Mae adran 1 o'r ddogfen hon yn amlinellu'r canllawiau statudol drafft ar gyfer Addysg Cyberthynas a Rhywioldeb yn y cwricwlwm newydd.

Mae adran 2 yn amlinellu Cod drafft Addysg Cyberthynas a Rhywioldeb y cwricwlwm newydd.

Adran 1: Canllawiau Statudol

Mae'r canlynol yn ganllawiau drafft yr ydym yn gwahodd adborth arnynt. Mae'r canllawiau yn statudol a chânt eu cyhoeddi o dan adran 71 o Ddeddf Cwricwlwm ac Asesu (Cymru) ("y Ddeddf").

Cynulleidfa

Nodir isod yr unigolion hynny y bydd yn rhaid iddynt ystyried y canllawiau wrth gynllunio neu fabwysiadu¹ eu cwricwlwm Addysg Cyberthynas a Rhywioldeb:

- (a) pennaeth ysgol a gynhelir neu ysgol feithrin a gynhelir;
- (b) darparwr addysg feithrin a gyllidir ond nas cynhelir²;
- (c) yr athro sy'n gyfrifol am uned cyfeirio disgyblion;
- (ch) pwyllgor rheoli uned cyfeirio disgyblion;
- (d) person sy'n darparu addysgu a dysgu i blentyn, heblaw mewn ysgol a gynhelir, ysgol feithrin a gynhelir neu uned cyfeirio disgyblion, yn rhinwedd trefniadau a wnaed o dan adran 19A o Ddeddf Addysg 1996. (p. 56)³;
- (dd) awdurdod lleol yng Nghymru.

Rhaid i'r personau/cyrff a nodir uchod sy'n gyfrifol am gynllunio cwricwlwm ar gyfer Addysg Cyberthynas a Rhywioldeb lleoliad ddarllen ac ystyried y canllawiau wrth gynllunio elfen Addysg Cyberthynas a Rhywioldeb cwricwlwm ysgol yn unol â'r Ddeddf.

¹ Gofynnir i feithrinfeydd a gyllidir ond nas cynhelir fabwysiadu cwricwlwm sy'n bodloni'r gofynion a nodir yn y Ddeddf. Mae hynny'n golygu bod gan y perchennog ddewis, naill ai i gynllunio cwricwlwm wedi'i deilwra'n benodol neu fabwysiadu'r cwricwlwm a gyhoeddir gan Weinidogion Cymru yn unol ag adran 13 o'r Ddeddf. Ym mhob lleoliad arall fel ysgolion a gynhelir ac ysgolion meithrin a gynhelir, bydd yn rhaid i'r pennaeth gynllunio cwricwlwm sy'n bodloni'r gofynion a nodir yn y Ddeddf.

² Diffinnir addysg feithrin a gyllidir ond nas cynhelir yn adran 80(1)(a) o'r Ddeddf fel addysg feithrin a ddarperir: (i) gan berson ac eithrio corff llywodraethu ysgol a gynhelir neu ysgol feithrin a gynhelir, (ii) o dan drefniadau a wneir rhwng y person hwnnw ac awdurdod lleol yng Nghymru, drwy arfer dyletswydd yr awdurdod lleol i sicrhau addysg feithrin o dan adran 118 o Ddeddf Safonau a Fframwaith Ysgolion 1998, a (iii) yn gydnabyddiaeth am y cymorth ariannol a ddarperir gan yr awdurdod o dan y trefniadau; Mae'r term "addysg feithrin" yn golygu addysg amser llawn neu ran amser sy'n addas i blant nad ydynt wedi cyrraedd oedran ysgol gorfodol.

³ Mae hyn yn cyfeirio at y plant hynny nad ydynt mewn ysgol nac uned cyfeirio disgyblion. Gall hyn ddigwydd os yw salwch yn atal disgybl rhag mynychu'r cyfryw leoliadau.

Cyflwyniad

Mae Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb yn rhan gadarnhaol ac amddiffynnol o Cwricwlwm i Gymru. Mae'n chwarae rôl ganolog wrth ategu hawliau dysgwyr i fwynhau cydberthnasau iach a diogel sy'n gwireddu eu dyheadau drwy gydol eu hoes.

Yn ganolog i'r Cwricwlwm i Gymru mae dyhead y bydd pob plentyn a pherson ifanc yn cyflawni pedwar diben y cwricwlwm. Bydd Cwricwlwm Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb wedi'i seilio ar [hawliau](#) a thegwch yn helpu i sicrhau bod pob dysgwr yn meithrin dealltwriaeth o'r ffordd y mae ffydd, credoau, hawliau dynol a diwylliannau pobl yn gysylltiedig â phob agwedd ar Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb. Gall yr hawliau hyn gyfrannu at ryddid, urddas, llesiant a diogelwch pawb. Felly, dylai ysgolion a lleoliadau drafod Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb yng nghyd-destun yr hawliau a ddiogelir gan Gonfensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn⁴.

Dylai Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb gefnogi dysgwyr i ddatblygu'r wybodaeth, y sgiliau a'r gwerthoedd i ddeall sut mae **cydberthnasau** a **rhywioldeb** yn llywio eu bywydau eu hunain a bywydau pobl eraill. Dylai dysgwyr gael eu paratoi a'u grymuso i ofyn am gymorth ar faterion sy'n ymwneud ag Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb ac i eirioli drostyn nhw eu hunain ac eraill.

Bydd Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb yn ofyniad gorfodol o fewn Cwricwlwm i Gymru i bob dysgwr rhwng 3 a 16 oed ("y Ddeddf"). Mae hyn yn golygu bod yn rhaid i bob dysgwr gael yr addysg hon. Nid oes hawl i dynnu plentyn allan o wersi Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb yn y cwricwlwm newydd. Fodd bynnag, caiff y cwricwlwm newydd ei gyflwyno'n raddol. Mae'n bosibl, felly, y bydd rhai disgyblion yn dal i gael eu tynnu allan o wersi Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb hyd nes i drefniadau newydd y cwricwlwm gael eu cyflwyno ar gyfer eu blwyddyn ysgol nhw.

Yn ddatblygiadol briodol

Yn unol â'r Ddeddf, mae'n rhaid i'r Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb a ddarperir fod yn briodol i ddatblygiad dysgwyr. Felly, mae'n rhaid i ysgolion a lleoliadau ystyried amrywiaeth o ffactorau fel oedran y dysgwr, ei wybodaeth a'i aeddfedrwydd, ynghyd ag unrhyw anghenion dysgu ychwanegol. Mae'r rhaid i Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb fod yn briodol i ddatblygiad pob dysgwr.

Dylai oedran dysgwyr fod yn un o'r meini prawf a ddefnyddir gan ymarferwyr wrth benderfynu pa mor briodol yw gwers; fodd bynnag, bydd angen iddynt ystyried ffactorau eraill hefyd wrth gynllunio darpariaeth. Dylid ystyried ffactorau fel datblygiad corfforol, meddyliol ac emosiynol dysgwyr hefyd. Mae hyn yn hanfodol i sicrhau bod dysgwyr yn cael eu cadw'n ddiogel rhag gwybodaeth nad ydynt yn ddigon aeddfed ar ei chyfer. Fodd bynnag, ni ddylai hyn fod yn rheswm dros beidio â darparu'r

⁴ Gweler y rhestr termau am ragor o wybodaeth.

wybodaeth hanfodol sydd ei hangen ar blant a phobl ifanc wrth iddynt ddatblygu'n gorfforol, yn feddyliol ac yn emosiynol; mae angen i Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb sy'n briodol i ddatblygiad drafod pynciau sy'n hanfodol i ddatblygiad dysgwyr. Er enghraifft, dylid ymdrin â materion a allai effeithio ar ddysgwyr iau, fel glaslencyndod a misglwyf, yn sensitif cyn i newidiadau ffisiolegol ddechrau. Dylai ysgolion ystyried hefyd sut i ddarparu cymorth priodol drwy ddull ysgol gyfan fel, yn achos y glasoed, sicrhau bod gan ddysgwyr fynediad i nwyddau hylendid merched.

Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb i ddysgwyr ag anghenion addysgol arbennig neu anghenion dysgu ychwanegol

Dylai ysgolion sy'n darparu addysg i ddysgwyr ag anghenion dysgu cymedrol a difrifol, dwys a lluosog ystyried beth yw'r ffordd orau o ddiwallu anghenion pob dysgwr nad yw ei ddealltwriaeth o faterion iechyd a lles rhywiol o bosibl yn cyfateb i'w ddatblygiad.

Dylai pob aelod o staff, gan gynnwys staff ategol, ffisiotherapyddion, nyrsys a gofalwyr fod yn ymwybodol o arfer yr ysgol o ran cyflwyno Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb wrth weithio gyda dysgwyr ag anghenion dysgu ychwanegol.

Dylai darpariaeth Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb fod yn rhan gynlluniedig ac integredig o'r cwricwlwm, wedi ei chydlynu'n effeithiol i sicrhau parhad a dilyniant mewn dysgu ar draws y continwwm. Dylai ysgolion arbennig benderfynu ar union gynnwys y rhaglen Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb a'r strategaethau ar gyfer dysgu a fabwysiedir i ddiwallu anghenion gwahanol y dysgwyr. Er enghraifft, ar gyfer dysgwyr sy'n defnyddio dulliau amgen o gyfathrebu, fel arwyddo, symbolau a/neu switshis a chymhorthion cyfathrebu, bydd angen i ysgolion sicrhau bod pob aelod o staff yn gyfarwydd â themau Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb allweddol mewn Makaton, Braille ac Iaith Arwyddion Prydain, neu ym mha bynnag ddull cyfathrebu amgen a ddefnyddir.

Statws cyfreithiol y canllawiau hyn

Mae'r canllawiau ar Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb yn statudol a chânt eu cyhoeddi o dan adran 71 o'r Ddeddf. Bwriedir iddynt helpu'r rhai sy'n gyfrifol o dan y Ddeddf am gynllunio Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb fel rhan o gwricwlwm yr ysgol.

Gofyniad plwraliaethol

Mae'r gyfraith eisoes yn ei gwneud yn ofynnol i Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb fod yn wrthrychol, yn feirniadol ac yn blwraliaethol o ran ei chynnwys a'r dull o'i haddysgu⁵. Nid yw'r Ddeddf yn newid y sefyllfa gyfreithiol honno. Wrth ddefnyddio'r gair 'plwraliaethol', rydym yn golygu na ddylai geisio gwthio unrhyw safbwyntiau

⁵ Gweler achos *Dojan ac Eraill v. Yr Almaen* [2011] Rhif cais 319/08.

penodol; yn hytrach, dylai ddarparu amrywiaeth o safbwyntiau ar bwnc penodol. Mae hyn yn golygu, yn ymarferol, bod yn rhaid i bob ysgol a lleoliad addysgu Cydberthnas a Rhywioldeb mewn dull niwtral a ffeithiol. Pan fydd cwestiynau am werthoedd yn codi, rhaid iddynt gyflwyno sawl persbectif gwahanol i ddysgwyr ar ystod o safbwyntiau ar wahanol faterion a ystyrir yn gyffredin o fewn cymdeithas.

Er enghraifft, gall ysgolion addysgu am wahanol safbwyntiau o fewn crefyddau ar faterion cydberthnasau a rhywioldeb a gall hyn helpu dysgwyr i ymgysylltu a dod o hyd i ffordd i lywio drwy tensiynau posibl. Fodd bynnag, rhaid gwneud hyn mewn ffordd nad yw'n ceisio gwrthio dysgwyr at safbwyntiau penodol.

Mae dealltwriaeth dda o gefndir ffydd y dysgwyr, eu gwerthoedd sy'n raddol yn dod i'r amlwg a'u cefndiroedd, ynghyd â chydberthnasau cadarnhaol rhwng yr ysgol a chymunedau ehangach yn helpu i greu cyd-destun adeiladol ar gyfer archwilio agweddau a thensiynau.

Yn unol ag Atodlen 19 i Ddeddf 1998, mae'n ofynnol i ysgolion gwirfoddol a gynorthwyr addysgu addysg grefyddol (Crefydd, Gwerthoedd a Moeseg yn Neddf Cwricwlwm ac Asesu (Cymru) yn unol â'u gweithred ymddiriedolaeth neu ddaliadau eu crefydd. Nid yw'r un peth yn wir am 'addysg rhyw' yn Neddf 1998 a dyw'r sefyllfa ddim yn newid i beth y gelwir nawr yn Addysg Cydberthnas a Rhywioldeb yn Neddf Cwricwlwm ac Asesu (Cymru). Ni chaiff y sefyllfa honno ei newid gan y Ddeddf. Mae'r gofyniad i addysgu mewn ffordd blwraliaethol yr un mor gymwys i wersi Addysg Cydberthnas a Rhywioldeb a'r ffordd y cânt eu haddysgu yn y cyfryw ysgolion.

O ran ysgolion gwirfoddol a gynorthwyr sydd â chymeriad crefyddol, mae'n bwysig nodi y gall ysgol, ni waeth pa bynciau a addysgir mewn Addysg Cydberthnas a Rhywioldeb, addysgu ei maes llafur enwadol ei hun fel rhan o addysg grefyddol h.y. maes llafur sy'n gyson â'i gweithred ymddiriedolaeth neu ddaliadaeth ei chrefydd⁶, ond dylen nhw ddarparu gwybodaeth niwtral am grefyddau eraill a safbwyntiau anghrefyddol⁷.

Deddf Cydraddoldeb 2010

Mae'n ofynnol i ysgolion gydymffurfio â gofynion perthnasol Deddf Cydraddoldeb 2010.

Yn benodol, dylai ysgolion a lleoliadau eraill nodi bod cydymffurfiaeth â Dyletswydd Cydraddoldeb y Sector Cyhoeddus yn ofyniad cyfreithiol ar gyfer ysgolion a gynhelir gan awdurdodau lleol (gan gynnwys unedau cyfeirio disgyblion) yng Nghymru, a'i fod yn gwneud synnwyr addysgol da i gydymffurfio ag ef. Mae Dyletswydd Cydraddoldeb y Sector Cyhoeddus yn helpu ysgolion i ganolbwyntio ar faterion allweddol sy'n peri pryder a sut i wella deilliannau ar gyfer pob dysgwr. Mae'r ddyletswydd yn cynnwys nodi ble y gallwn gymryd camau i hyrwyddo cyfle cyfartal, dileu gwahaniaethu a

⁶ Yn y cyfryw ysgolion, gall y rhieni bob amser ddewis bod eu plentyn yn dilyn y maes llafur cytunedig yn hytrach na'r maes llafur enwadol.

⁷ Mae hyn yn wir hefyd am yr ysgolion gwirfoddol hynny a reolir sydd â chymeriad crefyddol lle mae rhieni wedi dewis bod eu plentyn yn dilyn y maes llafur enwadol.

meithrin cydberthnasau da, a lle y bo'n bosibl, liniaru effeithiau negyddol a all ddeillio o benderfyniadau.

Ym mhob ysgol a lleoliad, dylai dulliau addysgu adlewyrchu'r gyfraith (gan gynnwys Deddf Cydraddoldeb 2010) fel y bo'n gymwys i gydberthnasau, er mwyn sicrhau bod pobl ifanc yn deall yn glir yr hyn a ganiateir a'r hyn na chaniateir gan y gyfraith, a goblygiadau cyfreithiol ehangach y penderfyniadau a wneir ganddynt.

O dan ddarpariaethau'r Ddeddf Cydraddoldeb, ni ddylai ysgolion wahaniaethu'n anghyfreithlon yn erbyn disgyblion ar sail oedran, rhyw, hil, anabledd, crefydd neu gred, aibennu rhywedd, beichiogrwydd neu famolaeth, priodas neu bartneriaeth sifil, neu gyfeiriadedd rhywiol (a elwir gyda'i gilydd yn nodweddion gwarchoddedig). Mae'n rhaid i ysgolion wneud addasiadau rhesymol hefyd er mwyn lliniaru unrhyw anfantais.

Mae darpariaethau yn y Ddeddf Cydraddoldeb 2010 yn caniatáu i ysgolion gymryd camau cadarnhaol, lle y gellir dangos eu bod yn rhai cymesur, i fynd i'r afael ag anfanteision penodol sy'n effeithio ar un grŵp oherwydd nodwedd warchoddedig. Dylid ystyried hyn wrth gynllunio ac addysgu'r pynciau hyn.

Dylai ysgolion ystyried cyfansoddiad eu corff myfyrwyr eu hunain, gan gynnwys rhywedd ac ystod oedran eu disgyblion. Dylent hefyd ystyried a yw'n briodol neu'n angenrheidiol sicrhau bod cymorth ychwanegol ar gael i ddisgyblion sydd â nodweddion gwarchoddedig penodol (sy'n golygu eu bod yn wynebu mwy o risg o bosibl). Dylai ysgolion ystyried yr hyn y gallant ei wneud i feithrin proses gyfathrebu ac ymddygiad iach, llawn parch rhwng bechgyn a merched, a chynnig amgylchedd sy'n herio terfynau canfyddedig yn seiliedig ar rywedd disgyblion neu unrhyw nodwedd arall, gan gynnwys drwy'r pynciau hyn ac fel rhan o ddull ysgol gyfan.

Polisi Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb

Argymhellir bod gan bob uned cyfeirio disgyblion ac ysgol a gynhelir, gan gynnwys ysgolion cynradd, uwchradd ac arbennig, bolisi ysgrifenedig cyfredol ar Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb sydd ar gael i'w archwilio gan rieni neu ofalwyr. Mae gan gyrff llywodraethu, penaethiaid ac aelodau perthnasol o staff rôl allweddol i'w chwarae wrth lunio rhaglen Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb yr ysgol a monitro ei heffeithiolrwydd. Argymhellir y dylai gyrff llywodraethu sicrhau bod y polisi Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb ysgrifenedig yn cael ei adolygu'n flynyddol a bod yr ymgysylltu gyda rhieni/gofalwyr yn digwydd ar adegau addas.

Fel y nodwyd uchod, caiff y cwricwlwm newydd ei gyflwyno'n raddol. Hyd nes y bydd elfen orfodol newydd Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb wedi'i chyflwyno'n llawn, bydd rhai blynyddoedd ysgol yn parhau i gael y gwersi 'addysg rhyw' sy'n unol ag adran 101 o Ddeddf Addysg 2002. Yn yr un modd, bydd adran 404 o Ddeddf Addysg 1996 yn parhau'n weithredol, ac felly rhaid i bob uned cyfeirio disgyblion ac ysgol a gynhelir, gan gynnwys ysgolion cynradd, uwchradd ac arbennig, fod â pholisi ysgrifenedig cyfredol ar 'addysg rhyw' sydd ar gael i'w archwilio gan rieni neu ofalwyr.

Dylai'r polisi:

- amlinellu gweledigaeth yr ysgol ar gyfer Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb o fewn fframwaith clir o werthoedd a hawliau;
- nodi nodau a deilliannau disgwylidig rhaglen Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb yr ysgol yn glir;
- disgrifio sut y caiff y rhaglen ei rheoli a'i threfnu, a sut mae wedi'i hymgorffori yn null gweithredu'r ysgol gyfan ac yn ffurfio/cysylltu â meysydd eraill o gwricwlwm yr ysgol;
- amlinellu sut y cyflawnir y rhaglen, y dulliau addysgu a'r adnoddau a ddefnyddir a phwy sy'n gyfrifol am ei darparu a gwerthuso eu heffeithiolrwydd;
- nodi cynnwys y rhaglen Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb ar gyfer pob grŵp blwyddyn, crynhoi pryd y dylid cyflwyno themâu allweddol a sut y dylid ymdrin â materion a allai fod yn sensitif; disgrifio sut mae polisiâu'r ysgol ar gyfrinachedd, diogelu, amddiffyn plant a'r Ddeddf Trais yn erbyn Menywod, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol Cymru 2015 yn berthnasol i Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb;
- egluro sut y caiff dysgwyr wybod ble y gallant gael cyngor cyfrinachol, gwasanaeth cwnsela a, lle y bo angen, triniaeth;
- nodi sut y ceisir safbwyntiau dysgwyr;
- crynhoi'r rôl a chwaraeir gan weithwyr iechyd proffesiynol ac asiantaethau allanol arbenigol a sut y bydd eu cyfraniad yn gwella'r rhaglen Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb ;
- egluro sut y caiff Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb ei monitro a'i gwerthuso, a nodi sut yr eir ati i'w hadolygu'n rheolaidd a'r amserlen ar gyfer gwneud hynny er mwyn sicrhau ei bod yn berthnasol ac yn gyfredol;
- nodi nad yw'r cwricwlwm newydd yn caniatáu i rieni dynnu eu plant o'r gwersi. Fodd bynnag, caiff y cwricwlwm newydd ei gyflwyno'n raddol. Mae'n bosibl, felly, y bydd rhai disgyblion yn dal i gael eu tynnu allan o wersi Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb hyd nes i drefniadau newydd y cwricwlwm gael eu cyflwyno ar gyfer eu blwyddyn ysgol nhw. Rydym yn argymhell y dylai'r polisi gynnwys datganiad am hawl rhieni neu ofalwyr i dynnu eu plentyn allan o wersi Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb lle mae hynny'n dal i fod yn briodol hyd nes i'r cwricwlwm newydd gael ei gyflwyno'n llawn.

Egwyddorion cyflwyno Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb effeithiol

Dylai cwricwlwm Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb ysgolion a lleoliadau gefnogi ac adeiladu ar wybodaeth, sgiliau a gwerthoedd pob dysgwr mewn ffyrdd priodol drwy gydol eu datblygiad, a chreu amgylcheddau diogel a grymusol sy'n adeiladu ar brofiadau dysgwyr o fewn a'r tu hwnt i'r lleoliad addysgol, gan hyrwyddo dewisiadau amgen cadarnhaol i brofiadau rhai dysgwyr. Mae egwyddorion allweddol isod i lywio'r ffordd y mae Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb yn cael ei datblygu a'i gweithredu.

- Dylai Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb fod yn rhan o **ddull ysgol gyfan** a chael ei hintegreiddio a'i chydgyssylltu'n effeithiol ym mhob rhan o'r cwricwlwm.
- Mae Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb effeithiol yn gofyn am arbenigedd, amser ac adnoddau arbenigol. Bydd hyn yn sicrhau bod amgylchedd cefnogol yn cael ei greu fel bod dysgwyr ac ymarferwyr yn gallu trafod materion a all fod yn sensitif neu'n heriol a dysgu amdanynt yn ddiogel.
- Dylai fod dull rhyngddisgyblaethol o ran cynnwys, gwybodaeth a dealltwriaeth ar gyfer Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb, ac yn y ffordd yr eir i'r afael â hi. Mae Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb yn faes eang a chymhleth sy'n cynnwys dimensiynau biolegol, cymdeithasol, seicolegol, ysbrydol, moesegol a diwylliannol sy'n esblygu dros oes.
- Dylai pob ymarferydd gyfrannu at flaenoriaethau Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb yr ysgol, ac mae dysgu proffesiynol yn ofyniad allweddol o ran cyflwyno Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb o ansawdd da. Dylai ysgolion a lleoliadau alluogi pob ymarferydd i fanteisio ar gyfleoedd dysgu a all ei helpu i feithrin hyder a gwybodaeth ym maes Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb.
- Gan adeiladu ar ofynion gorfodol y Cod, dylai Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb gael ei gyflawni mewn ffordd **gynhwysol**. Mae hyn yn helpu i sicrhau y gall pob dysgwr weld ei hun, ei deulu, ei gymuned a phobl eraill yn cael eu hadlewyrchu ym mhob rhan o'r cwricwlwm a dysgu sut i werthfawrogi gwahaniaeth ac **amrywiaeth** fel ffynhonnell cryfder. Mae hyn yn cyfrannu at gymdeithas gydlynol, deg a chyfiawn sy'n datblygu'r sgiliau bywyd sydd eu hangen ar ddysgwyr.
- Dylai ysgolion a lleoliadau gyfathrebu'n glir ynghylch Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb a dylent ymgysylltu â dysgwyr, rhieni, gofalwyr a'r gymuned ehangach, a chynnig cyfle iddynt drafod ac ymgysylltu â phenderfyniadau ynghylch dysgu ac addysgu Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb.
- Dylai'r ddarpariaeth fanteisio ar wasanaethau arbenigol ac arbenigedd, ac ymgysylltu â chymunedau lleol. Dylai fod yn ystyriol o'r gwahanol safbwyntiau a chefnidiroedd a geir mewn cymuned leol.
- Gan adeiladu ar y Cod, wrth ddatblygu dull gweithredu dylai Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb fod yn amddiffynnol ac yn ataliol, gan ystyried sut gallai dysgwyr cael eu cefnogi:
 - i ddeall ac ymdopi â newid, gwrthdaro a phwysau;
 - i feddu ar y wybodaeth i nodi achosion o wahaniaethu a thrais,
 - gan gynnwys Trais yn erbyn Menywod, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol;
 - i ofyn am help a chyngor lle bo'n briodol.
- Dylai'r addysgu o fewn Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb ymateb i brofiadau byw dysgwyr a pharchu'r profiadau hynny.
- Dylai'r dull gweithredu ar gyfer Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb fynd i'r afael â themâu a phynciau cylchol sy'n atgyfnerthu ac yn adeiladu ar ddealltwriaeth ac

anghenion newidiol dysgwyr, a dylai annog dysgwyr i gymryd cyfrifoldeb am eu dysgu eu hunain.

- Gan adeiladu ar y cod, wrth ddatblygu eu dull gweithredu dylai ymarferwyr gydnabod datblygiad ac anghenion cymdeithasol, corfforol, emosiynol a gwybyddol dysgwyr, yn ogystal â'u gwybodaeth a'u profiadau esblygol.
- Dylai cynnydd mewn Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb fod yn broses barhaus, gan anelu at wella llesiant a diogelwch cyffredinol y dysgwr er mwyn gwireddu'r pedwar diben. Wrth i ddysgwyr symud ymlaen yn eu dysgu, dylent adeiladu ar ddysgu blaenorol, gan gadarnhau a chryfhau'r un ymagweddau, gwybodaeth a sgiliau, a'u cymhwyso mewn cyd-destunau newydd, perthnasol. Dylai'r dull weithredu ar gyfer Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb sicrhau bod popeth a ddysgir a phob profiad addysgol a geir yn cael eu trefnu a'u hatgyfnerthu yn y continwmm.

Adran 2: Cod Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb

Mae'r cod gorfodol hwn yn helpu ysgolion a lleoliadau i gynllunio eu cwricwlwm Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb. Rhennir y cynnwys yn dri llinyn cyffredinol, a gallant fod yn rhyng-gysylltiedig.

Llunnir y Cod hwn o dan adran 8 o'r Ddeddf, ac mae'n cynnwys gofynion gorfodol. Nid yw cwricwlwm yn cwmpasu Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb oni bai ei fod yn cydymffurfio â darpariaeth y Cod Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb. Yn yr un modd, nid yw addysgu a dysgu yn cwmpasu elfen orfodol Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb oni bai ei fod yn cydymffurfio â darpariaeth y Cod Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb.

Dyma'r themâu a'r materion i'w cwmpasu gan elfen orfodol Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb:

- Datblygu a mynegi hunaniaeth a meithrin cydberthnasau;
- Deall iechyd rhywiol a lles;
- Meithrin diogelwch a pharch, gwerthfawrogiad o'r person a chefnogaeth.

Mae'r llinynnau hyn yn caniatáu i ymarferwyr gynllunio a datblygu cwricwlwm sydd wedi'i deilwra i'w dysgwyr, sy'n creu cysylltiadau ac sy'n datblygu cyd-destunau dysgu dilys ym mhob rhan o'r cwricwlwm. Mae cynnwys Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb, a amlinellir fesul llinyn mewn tabl yn y ddogfen hon, yn adlewyrchu nifer o themâu – cydberthnasau, hawliau a thegwch; rhyw rhywedd a rhywioldeb; cyrff a delwedd gorfforol; iechyd a lles rhywiol; a thrais, diogelwch a chymorth.

Ar draws y themâu hyn, bydd cynnwys y cwricwlwm o ran Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb yn gynhwysol ac yn adlewyrchu amrywiaeth. Rhaid iddo gynnwys dysgu i ddatblygu ymwybyddiaeth a dealltwriaeth dysgwyr o wahanol hunaniaethau, safbwyntiau a gwerthoedd ac amrywiaeth o gydberthnasau, rhyw a rhywioldeb, gan gynnwys bywydau LHDTG+.

Cynllunio eich cwricwlwm Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb

Llinyn 1 – Datblygu a mynegi hunaniaeth a meithrin cydberthnasau

Mae'r llinyn hwn yn darparu cyd-destunau dilys ar gyfer dysgu bod pobl o bob oed yn unigryw ac yn aelodau o deuluoedd, grwpiau gwahanol a chymunedau, ac ar gyfer profi beth mae hyn yn ei olygu. Dylai dysgwyr gael y cyfle i ddeall y rolau gwahanol y gallant eu chwarae, gyda'u cyfoedion a chyda'r oedolion yn eu bywydau, i ddatblygu eu hunanhyder, i feddu ar yr hyder i siarad drostyn nhw eu hunain ac i godi eu llais o blaid eraill. Ar yr adeg briodol, dylid eu helpu i feithrin dealltwriaeth o bobl eraill a dangos empathi.

Wrth i ddysgwyr ddatblygu, gallant ddechrau ystyried sut y gall eu profiadau personol, eu hymwneud a'u perthynas ag eraill lywio a dylanwadu ar hunaniaeth pobl a phwy ydynt fel unigolion. Yn raddol, dylai dysgwyr gael eu cefnogi i ddeall y ffordd y mae elfennau o hunaniaeth a phwy yw pobl fel unigolion, gan gynnwys amrywiaeth LHDTTC+, eu rhyw, eu rhywedd a'u rhywioldeb, yn datblygu ac yn newid dros amser. Mae gallu nodi a gwerthfawrogi'r pethau sy'n cysylltu unigolion cyn bwysiced â deall y pethau sy'n ein gwneud ni'n wahanol ac yn unigryw. Gall ymwybyddiaeth o'r ffordd rydym yn llunio barn am bobl eraill helpu i ddatblygu barn gytbwys amdanon ni ein hunain yn ogystal â dathlu amrywiaeth ymhlith eraill.

Cynnwys sy'n briodol i ddatblygiad y dysgwr

Mae'r cynnwys yn y tabl isod yn dangos y blociau adeiladu [cynnydd](#) ym maes Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb, sy'n broses barhaus. Wrth i ddysgwyr symud ymlaen yn eu dysgu, dylent adeiladu ar ddysgu blaenorol – gan gadarnhau a chryfhau'r un ymagweddau, gwybodaeth a sgiliau, a'u cymhwyso mewn cyd-destunau newydd, perthnasol. Mae hyn yn wahanol iawn i gael gwybodaeth am bynciau heb gyd-destun ac yna symud ymlaen at ddeunydd arall.

Wrth sôn am ddarpariaeth addysgol Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb, cyfeirir at yr hyn a addysgir yn glir yn ogystal â'r hyn sydd wedi'i ymgorffori ym mhob rhan o'r cwricwlwm ac amgylchedd yr ysgol.

Dylid defnyddio'r datganiadau yn y tabl ar y cyd â'r disgrifiadau dysgu yn y Maes Dysgu a Phrofiad Iechyd a Lles, sy'n rhoi mwy o fanylion ynghylch yr hyn a ddysgir.

Datblygiad cynnar (tua 3-7 oed)	Blynyddoedd datblygiad (tua 8-11 oed)	Llencyndod (tua 12-16 oed)
Mae'r amgylchedd dysgu yn datblygu a'r addysgu yn canolbwyntio ar:		
Datblygu empathi, caredigrwydd a thosturi drwy ryngweithrediadau rhag-gymdeithasol cadarnhaol.	Sut mae dangos bod empathi, caredigrwydd a thosturi yn nodweddion allweddol ar gyberthynas gadarnhaol.	Nodweddion cydberthnasau teg, cydsyniol a chariadus.
Ymwybyddiaeth bod gwahanol fathau o deuluoedd a chyberthnasau	Dealltwriaeth o'r hyn sy'n nodweddu natur teuluoedd gwahanol ac amrywiaeth o gyberthnasau.	Dealltwriaeth o bwysigrwydd cysylltiadau ag eraill a'r ffordd y maent yn helpu i lywio ein hunaniaeth.
Mae pawb yn unigryw.	Dealltwriaeth o nodweddion cymdeithas amrywiol a'r gwerthoedd/buddiannau/heriau sy'n gysylltiedig â byw mewn cymdeithas amrywiol.	Gwerthfawrogi cydberthnasau diogel, iach a theg mewn amrywiaeth o gyd-destunau (gan gynnwys priodas, a phob math o bartneriaeth sifil).
	Ymwybyddiaeth o'r ffordd y mae normau, rolau a stereoteipiau cymdeithasol a diwylliannol yn llywio canfyddiadau ynghylch delwedd corff, ymddygiad ac iechyd.	Dealltwriaeth am sut mae normau cymdeithasol a diwylliannol yn llywio teimladau ynghylch delwedd corff, ymddygiad ac iechyd, a strategaethau i'w gwrthweithio.
		Sut a pham mae agweddau at amrywiaeth yn newid (gan gynnwys amrywiaeth o ran rhywedd a rhywioldeb).

Llinyn 2 – Deall iechyd rhywiol a lles

Mae'r llinyn hwn yn rhoi cyd-destunau dilys ar gyfer dysgu am y ffordd y mae pethau byw yn tyfu, yn atgenneddu ac yn mynd drwy gylchred bywyd. Pan fydd dysgwyr yn deall hyn, byddant yn symud ymlaen i ystyried y newidiadau sy'n digwydd i'r corff dynol drwy gydol y cylchred atgynhyrchiol ac wrth ddod yn oedolyn. Yn natblygiad cynnar, bydd dysgwyr yn cael profiad o gyd-destunau ar gyfer deall pwysigrwydd cynnal iechyd a lles personol, gan gynnwys hylendid personol, a'r ffordd y mae hyn yn effeithio arnyn nhw a phobl eraill, gan symud ymlaen i gymhwyso egwyddorion iechyd a hylendid eang at iechyd rhywiol.

Wrth i ddysgwyr ddatblygu, dylai'r hyn a addysgir a'r hyn a ddysgir ganolbwyntio ar ystyried y ffordd y mae newidiadau corfforol yn effeithio ar les a chydberthnasau. Dylai hefyd ganolbwyntio ar feithrin dealltwriaeth o ganlyniadau posibl y penderfyniadau a wneir mewn perthynas ag iechyd rhywiol a chydberthnasau.

Cynnwys sy'n briodol i ddatblygiad y dysgwr

Mae'r cynnwys yn y tabl isod yn dangos y blociau adeiladu cynnydd ym maes Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb, sy'n broses barhaus. Wrth i ddysgwyr symud ymlaen yn eu dysgu, dylent adeiladu ar ddysgu blaenorol – gan gadarnhau a chryfhau'r un ymagweddau, gwybodaeth a sgiliau, a'u cymhwyso mewn cyd-destunau newydd, perthnasol. Mae hyn yn wahanol iawn i gael gwybodaeth am bynciau heb gyd-destun ac yna symud ymlaen at ddeunydd arall.

Wrth sôn am ddarpariaeth addysgol Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb, cyfeirir at yr hyn a addysgir yn glir yn ogystal â'r hyn sydd wedi'i ymgorffori ym mhob rhan o'r cwricwlwm ac amgylchedd yr ysgol.

Dylid defnyddio'r datganiadau yn y tabl ar y cyd â'r disgrifiadau dysgu yn y Maes Dysgu a Phrofiad Iechyd a Lles, sy'n rhoi mwy o fanylion ynghylch yr hyn a ddysgir.

Datblygiad cynnar (tua 3-7 oed)	Blynyddoedd datblygiad (tua 8-11 oed)	Llencyndod (tua 12-16 oed)
Mae'r amgylchedd dysgu yn datblygu a'r addysgu yn canolbwyntio ar:		
Ymwybyddiaeth o gylchredau bywyd a bod pethau byw yn newid wrth iddynt dyfu. Pwysigrwydd hunanofal, hylendid personol a rheoli heintiau.	Gwybodaeth a dealltwriaeth o'r ffordd mae organau atgenneddu yn datblygu yn y corff dynol, a phrosesau atgenneddu, gan gynnwys yr hyn sy'n cefnogi iechyd a lles mislif.	Sut i nodi nodweddion ac elfennau positif cydberthnasau iach, gan gynnwys parch y naill at y llall, cydsyniad, a rhannu'r un agweddau ar fywyd.

	Ymwybyddiaeth raddol mewn dealltwriaeth y gall datblygu cydberthnasau arwain at ganlyniadau bwriadedig ac anfwriadedig, gan gynnwys all-lein ac ar-lein.	Gwybodaeth a dealltwriaeth y gall profiadau rhywiol arwain at ganlyniadau bwriadedig ac anfwriadedig, gan gynnwys all-lein ac ar-lein.
Defnyddio terminoleg gywir ar gyfer pob un o rannau'r corff.	Gwybodaeth a dealltwriaeth o'r ffordd y mae glasoed yn ysgogi newidiadau corfforol, emosiynol, cymdeithasol a gwybyddol sylweddol i bawb.	Gwybodaeth a dealltwriaeth o'r ffordd y mae hormonau yn parhau i effeithio ar iechyd emosiynol a chorfforol yn ystod oedolaeth.
	Y sgiliau sydd eu hangen i reoli hunanofal, hylendid personol a phwysigrwydd lles mislif ac iechyd atgynhyrchiol i bawb.	Gwybodaeth a dealltwriaeth- o achosion, symptomau ac effaith cyflyrau a salwch sy'n gysylltiedig ag iechyd rhywiol ac atgynhyrchiol fel ffrwythlondeb a heintiau a drosglwyddir yn rhywiol a'u cysylltu ag iechyd a lles mislif.
	Y gallu i ddeall bod llawer o ffynonellau dibynadwy o wybodaeth a chymorth.	Y gallu i nodi ffynonellau dibynadwy o wybodaeth a sut i ofyn am gymorth a gofalu amdanoch chi eich hun.

Llinyn 3: Meithrin diogelwch a pharch, gwerthfawrogiad o'r person a chefnogaeth

Mae'r llinyn hwn yn rhoi cyd-destunau dilys ar gyfer dysgu a phrofi bod angen i bawb gael gofal er mwyn tyfu a ffynnu. Mae gan bob dysgwr yr hawl i fod yn ddiogel a chael ei barchu mewn amgylchedd sy'n darparu ar gyfer hynny. Mae dysgwyr yn meithrin dealltwriaeth o'r effaith y mae gwahanol fathau o ymddygiad yn ei chael ar eraill – yr hyn rydych yn ei ddweud a'r hyn rydych yn ei wneud – a phwysigrwydd hunanreoleiddio er mwyn sicrhau bod hawliau pob dysgwr yn cael eu parchu. Dylid addysgu dysgwyr bod eu hawl i fod yn rhydd rhag unrhyw fath o wahaniaethu, trais, camdriniaeth ac esgeulustod yn cael ei galluogi gan oedolion y gellir ymddiried ynddynt sy'n eu cadw'n ddiogel, a thrwy fesurau diogelu cyfreithiol sy'n bodoli i bawb yn cynnwys ystyriaeth o Ddeddf (Cymru) Trais yn erbyn Menywod, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol 2015. Bydd dysgwyr yn gynyddol yn meithrin

dealltwriaeth o'r cysyniad o gydsyniad, ac yn teimlo'n hyderus i ofyn am y cymorth sydd ar gael os byddant yn pryderu am eu diogelwch. Bydd dysgwyr hefyd yn datblygu'r gallu i ymddwyn mewn ffordd gefnogol a llawn parch

Cynnwys sy'n briodol i ddatblygiad y dysgwr

Mae'r cynnwys yn y tabl isod yn dangos y blociau adeiladu cynnydd ym maes Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb, sy'n broses barhaus. Wrth i ddysgwyr symud ymlaen yn eu dysgu, dylent adeiladu ar ddysgu blaenorol – gan gadarnhau a chryfhau'r un ymagweddau, gwybodaeth a sgiliau, a'u cymhwyso mewn cyd-destunau newydd, perthnasol. Mae hyn yn wahanol iawn i gael gwybodaeth am bynciau heb gyd-destun ac yna symud ymlaen at ddeunydd arall.

Wrth sôn am ddarpariaeth addysgol Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb, cyfeirir at yr hyn a addysgir yn glir yn ogystal â'r hyn sydd wedi'i ymgorffori ym mhob rhan o'r cwricwlwm ac amgylchedd yr ysgol.

Dylid defnyddio'r datganiadau yn y tabl ar y cyd â'r disgrifiadau dysgu yn y Maes Dysgu a Phrofiad Iechyd a Lles, sy'n rhoi mwy o fanylion ynghylch yr hyn a ddysgir.

Datblygiad cynnar (tua 3-7 oed)	Blynyddoedd datblygiad (tua 8-11 oed)	Llencyndod (tua 12-16 oed)
Mae'r amgylchedd dysgu yn datblygu a'r addysgu yn canolbwyntio ar:		
Y gallu i ryngweithio ag eraill mewn ffordd deg a llawn parch.	Dealltwriaeth o bwysigrwydd tegwch a pharch ym mhob ymddygiad rhyngpersonol, gan gynnwys ymddygiad ar-lein a nodi pryd i herio a cheisio cymorth.	Ymdeimlad o gyfrifoldeb tuag at eraill, gan gynnwys sut rydym yn ymateb i ymddygiadau gwahaniaethol, amharchus a niweidiol, gan gynnwys ymddygiad ar-lein.
Y buddiannau sy'n gysylltiedig â gofyn am help ac i bwy y dylid gofyn am gymorth.	Sut i ofyn am gymorth i chi'ch hun a rhoi cymorth i eraill.	Y gallu i nodi ffynonellau dibynadwy o wybodaeth sy'n seiliedig ar dystiolaeth, gan gynnwys ffynonellau ar-lein, ac i ddysgu amdanoch chi eich hun, teimladau, cyrff a chydberthnasau ag eraill.
Ymwybyddiaeth o'r hawl i breifatrwydd, ymreolaeth gorfforol a gallu cydnabod yr hyn sy'n iach/nad yw'n iach, yr	Dealltwriaeth o'r hawl i breifatrwydd, ymreolaeth gorfforol a phwysigrwydd cydsyniad a chadw'n	Dealltwriaeth o natur cydsyniad mewn cydberthnasau rhywiol o fewn cyd-destunau

hyn sy'n ddiogel/anniogel a sut i ofyn am help.	ddiogel, gan gynnwys ar-lein.	gwahanol, gan gynnwys ar-lein.
	Ymwybyddiaeth bod deddfau ar waith i'n diogelu rhag gwahaniaethu, trais, camdriniaeth ac esgeulustod	Dealltwriaeth bod deddfau ar waith i'n diogelu rhag pob math o wahaniaethu, trais, camdriniaeth ac esgeulustod.

Gwneud cysylltiadau o fewn Meysydd Dysgu a Phrofiad (Meysydd) a rhyngddynt

Dylai ymarferwyr sicrhau eu bod yn cynnig cyfleoedd i ddatblygu dysgu ym maes Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb ym mhob rhan o'r cwricwlwm, gan gynnwys ym mhob Maes Dysgu a Phrofiad (Meysydd).

Mae'r datganiadau o'r Hyn sy'n Bwysig ym Maes Iechyd a Lles yn rhoi manylion am wybodaeth, sgiliau a dealltwriaeth mewn perthynas ag Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb, ac mae'r disgrifiadau dysgu yn nodi'r cynnydd ym mhob datganiad. Dylai ymarferwyr ddefnyddio hyn wrth gynllunio a datblygu darpariaeth Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb.

Datganiadau o'r Hyn sy'n Bwysig ym maes Iechyd a Lles

- Mae datblygu iechyd a lles y corff yn arwain at fuddiannau gydol oes.
- Mae'r ffordd rydym yn prosesu ein profiadau ac yn ymateb iddyn nhw yn effeithio ar ein hiechyd meddwl a'n lles emosiynol.
- Mae'r ffordd rydym yn gwneud penderfyniadau yn effeithio ar ansawdd ein bywydau ni a bywydau eraill.
- Mae'r ffordd rydym yn ymwneud â dylanwadau cymdeithasol yn siapio pwy ydym ni, ac yn effeithio ar ein hiechyd a'n lles
- Mae cydberthnasau iach yn hanfodol ar gyfer ein lles

Dylai ymarferwyr edrych am gyfleoedd i ddatblygu gwybodaeth, sgiliau a dealltwriaeth ym mhob un o'r Meysydd eraill. Er enghraifft, mae rhyngddibyniaeth glir â'r agweddau biolegol a thechnolegol ym Maes Gwyddoniaeth a Thechnoleg a natur gymhleth cymdeithasau dynol yn y Maes Dyniaethau.

Atodiad

Rhestr Termau

Ymwybyddiaeth, gwybodaeth a dealltwriaeth	<p>(awareness, knowledge and understanding) Yn natblygiad cynnar, bydd dysgwyr yn cael profiad o ddulliau cyfannol o ystyried cydberthnasau ac yn cael eu cefnogi i ffurfio dealltwriaeth ohonynt eu hunain yn y byd. Bydd ymwybyddiaeth y dysgwyr yn cynyddu wrth iddyn nhw symud ymlaen yn eu dysgu gyda cysyniadau'n cael eu cyflwyno'n raddol yn unol a datblygiad y dysgwr. Wrth symud drwy'r continwmm, bydd dysgwyr yn cael mwy o wybodaeth a dealltwriaeth, a phrofiad yn aml, o'r gwahanol themâu sy'n rhan o gynnwys cwricwlwm Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb.</p>
Cydsyniad	<p>(Consent) Cydsyniad yw pan fydd un person yn cytuno i berson arall wneud rhywbeth sy'n effeithio arno. Mae'n bwysig i bobl ofyn am gydsyniad cyn iddynt wneud rhywbeth sy'n effeithio ar berson arall. Mae hefyd yn bwysig parchu penderfyniad person – os yw'n dweud 'na' wrth rywbeth, yna ni ddylai'r person arall fwrw ymlaen â'i weithred.</p> <p>Mewn datblygiad cynnar, bydd y dysgwyr yn dechrau deall cydsyniad drwy drin ei gilydd â charedigrwydd, ystyriaeth a pharch. Byddant yn dysgu am ofod personol a ffiniau mewn trafodaethau am ofod, teganau, llyfrau ac ati ac yn dangos parch a dealltwriaeth o'r gwahaniaeth rhwng cyswllt corfforol priodol ac amhriodol neu anniogel, a chyswllt arall. Mae'r rhain yn rhagflaenu addysgu am gydsyniad sy'n digwydd yn yr ysgol uwchradd.</p> <p>Mewn perthynas iach, bydd y sawl sy'n gofyn fel arfer yn parchu'r penderfyniad ai 'ie' neu 'na' yw'r ateb. Efallai y byddant yn cwestiynu'r penderfyniad ond dylent barhau i barchu'r dewis personol a wneir. Mewn perthynas afiach, efallai na fydd y sawl sy'n gofyn yn parchu'r penderfyniad. Efallai y byddant yn ceisio perswadio unigolion i newid eu meddwl, gan ddefnyddio pwysau i wneud yr hyn y mae arnynt ei eisiau, neu anwybyddu'r penderfyniad.</p> <p>Mae cydsyniad ar-lein yn golygu bod rhywun wedi rhoi caniatâd i rywbeth ddigwydd neu wedi cytuno y gall eraill wneud rhywbeth gyda'r data maen nhw wedi'i rannu. Er enghraifft, efallai y gofynnir i'r dysgwyr a ellir tynnu llun ohonynt, a gofyn am gydsyniad yw hyn. Mae angen i ddysgwyr ddeall goblygiadau cytuno neu beidio â chytuno i gwestiynau o'r fath. Ar-lein, mae dysgwyr nid yn unig yn llywio eu perthnasoedd ond hefyd y gwahanol apiau a gwasanaethau y maent yn eu defnyddio.</p>
Cydberthnasau	<p>(Relationships) Gall y rhain fod yn gydberthnasau rhyngpersonol neu'n gydberthnasau â'r hunan. Mae cydberthnasau rhyngpersonol yn cyfeirio at y cysylltiadau a'r rhyngweithrediadau rhwng dau unigolyn neu fwy. Mae cydberthnasau â'r hunan yn cyfeirio at y gydberthynas</p>

	sydd gennych gyda chi'ch hun. Mae cysylltiadau annatod rhwng y ddau fath o gydberthynas ac mae'r rhain yn newid dros amser. Gallant fod yn gydberthnasau teuluol, ysbrydol, rhamantaidd, platonig neu rywiol.
Rhywioldeb	(Sexuality) Agwedd ganolog ar fodau dynol. Mae'n cynnwys cyfeiriadedd rhywiol, hunaniaethau a rolau o ran rhywedd, rhyw, atgynhyrchu ac agosatrywydd. Caiff rhywioldeb ei brofi a'i fynegi drwy feddyliau, credoau, ymddygiadau a chydberthnasau.
Dull Ysgol Gyfan	(Whole School approach) Proses effeithiol o gysylltu pob elfen o gwricwlwm, polisïau, staff a chymuned lleoliad addysg yw "dull ysgol gyfan". Mae'n annog y broses o gyfleu ac atgyfnerthu ethos cadarnhaol cyson ac yn cynnig cymorth cyfannol o ansawdd uchel i ddysgwyr. Dylai hyn hefyd gynnwys sut mae Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb yn cyfrannu at ddull ysgol gyfan o fynd i'r afael ag iechyd a lles corfforol, meddyliol ac emosiynol. Er enghraifft, efallai y bydd ysgol yn awyddus i ystyried sut y gall amgylchedd cefnogol gynnig cyfleoedd i atgyfnerthu negeseuon am gydberthnasau cynhwysol neu annog dysgwyr i ofyn am help a chymorth. Mae'r fframwaith ar sefydlu dull ysgol gyfan ar gyfer llesiant emosiynol a meddyliol ar gael yma: https://llyw.cymru/sites/default/files/publications/2021-03/fframwaith-ar-sefydlu-dull-ysgol-gyfan-ar-gyfer-llesiant-emosiynol-a-meddyliol.pdf
Cynhwysol	(Inclusive) Addysg gynhwysol yw'r broses o atgyfnerthu capasiti'r system addysg i gyrraedd pob dysgwr. Mae Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb gynhwysol yn cydnabod pwysigrwydd amrywiaeth a gwahaniaeth ar draws amrediad o hunaniaethau sy'n gysylltiedig â chydberthnasau, rhyw, rhywedd a rhywioldeb, a bod yr amrywiaeth hon yn ffynhonnell cryfder ac yn greiddiol i gymdeithas gydlynol, deg a chyfiawn.
LHDTC+	(LGBTQ+) Mae LHDTC+ yn cyfeirio at bobl lesbiaidd, hoyw, deurywiol, trawsryweddol/traws, cwiar neu bobl sy'n cwestiynu. Mae'r + yn cyfeirio at lythrennau eraill y gellir eu hychwanegu i gynnwys grwpiau a hunaniaethau eraill.
Tegwch	(Equity) Triniaeth deg a diduedd, gan gynnwys triniaeth gyfartal neu driniaeth wahaniaethol er mwyn unioni anghydbwysedd o ran hawliau, buddiannau, rhwymedigaethau a chyfleoedd.
Rhywedd	(Gender) Fe'i defnyddir yn aml i nodi a yw rhywun yn ystyried ei hun yn fenywaidd, yn wrywaidd neu'n anneauaidd. Yn aml, mae rhywedd yn cyfeirio at y normau a'r gwahaniaethau cymdeithasol a diwylliannol all cael eu hystyried sydd rhwng dynion, menywod a phobl anneauaidd.

	Mae pobl yn aml yn dod o hyd i ymdeimlad pwysig o hunaniaeth yn y rhain ond gallant hefyd barhau a gorfodi anghydraddoldebau a niwed drwy stereoteipiau.
Trais ar sail rhywedd	(Gender based violence) (a) trais, bygythiadau o drais neu aflonyddu sy'n codi yn uniongyrchol neu'n anuniongyrchol o werthoedd, credoau neu arferion sy'n ymwneud â rhywedd neu gyfeiriadedd rhywiol; (b) anffurfio organau cenhedlu benywod; (c) gorfodi person (pa un ai drwy rym corfforol neu orfodi drwy fygythiadau neu ddulliau seicolegol eraill) i ymrwymo i seremoni briodas grefyddol neu sifil (pa un a yw'n rhwymo mewn cyfraith ai peidio); https://www.legislation.gov.uk/cy/anaw/2015/3/contents/enacted/welsh
Amrywiaeth	(Diversity) Deall bod pob unigolyn yn unigryw, a chydabod ein gwahaniaethau unigol. Gall y rhain ymwneud â hil, credoau crefyddol, ethnigrwydd, rhywedd, cyfeiriadedd rhywiol, statws economaidd-gymdeithasol, oedran neu alluoedd corfforol.
Nodweddion gwarchoddedig	(Protected characteristics) Mae Deddf Cydraddoldeb 2010 yn nodi'r nodweddion gwarchoddedig canlynol: oedran, anabledd, ailbennu rhywedd, hil, crefydd neu gred, rhyw, cyfeiriadedd rhywiol, priodas a phartneriaeth sifil, beichiogrwydd a mamolaeth.
Rhyw	(Sex) Caiff ei bennu ar gyfer unigolyn ar sail nodweddion rhywiol sylfaenol (organau cenhedlu) a swyddogaethau atgynhyrchiol. Nid yw hunaniaeth o ran rhywedd rhai pobl yn cyfateb i'r rhyw a bennwyd ar eu cyfer pan gawsant eu geni. Weithiau, defnyddir y termau 'rhyw' a 'rhywedd' yn gyfnewidiol i nodi a yw rhywun yn fenywaidd, yn wrywaidd neu'n anneauidd.
Trais yn erbyn Menywod, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol	(Violence against women, domestic abuse and sexual violence - VAWDASV) Gallai Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb, er ei bod yn meithrin agweddau ac ymddygiadau cadarnhaol, hefyd roi cyfle i ddysgwyr ystyried nodweddion cydberthnasau nad ydynt yn iach. Mae trais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol yn cyffwrdd â llawer o fywydau. Mae yna oblygiadau difrifol iawn i blant a phobl ifanc, sydd eu hunain yn ddiodefwr mewn aelwydydd lle y ceir cam-drin domestig. Gall effeithio ar eu diogelwch, eu hiechyd meddyliol a chorfforol a'u lles yn gyffredinol. Mae'n effeithio ar gydberthnasau â'u teulu a chyfoedion, a'r potensial i fwynhau cydberthnasau iach, hapus a llawn parch yn y dyfodol; a gall effeithio ar gyrhaeddiad addysgol nawr ac yn y dyfodol. Bydd yna blant, pobl ifanc a staff yn eich ysgol sy'n dioddef yn sgil cam-drin menywod, cam-drin domestig neu drais rhywiol, neu sydd mewn perygl o gyflawni'r gamdriniaeth hon, neu sydd wedi ei dioddef neu ei chyflawni yn y gorffennol. Dylai ysgolion a lleoliadau fod yn gyfrifol am sicrhau bod eu dysgwyr a'u staff yn ddiogel ac yn iach.

	<p>Mae Deddf Trais yn erbyn Menywod, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol (Cymru) 2015 yn cynnig cyfle i Gymru arwain y ffordd o ran gwaith ataliol. Mae lleoliadau addysgol yn cynnig amgylchedd lle y gellir meithrin agweddau cadarnhaol tuag at gydraddoldeb rhywiol a chydberthnasau iach a llawn parch drwy ddull gweithredu sy'n seiliedig ar hawliau. Mae mabwysiadu dull ysgol gyfan sy'n cynnwys addysg ataliol ac sydd, yn ogystal, yn cynnwys y gymuned ehangach yn hollbwysig.</p> <p>Datblygwyd Canllaw Arfer Da ar gyfer Dull Addysg Gyfan Llywodraeth Cymru o Ymdrin â Thrais yn erbyn Menywod, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol yng Nghymru ar y cyd â Cymorth i Ferched Cymru. Bwriedir iddo fod yn becyn cymorth ymarferol a defnyddiol ar gyfer cymhwyso egwyddorion dull addysg gyfan o ymdrin â thrais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol.</p> <p>Mae'n cydnabod pa mor bwysig ydyw bod lleoliadau addysg yn cynnig amgylchedd lle y gall agweddau cadarnhaol tuag at gydraddoldeb rhywiol a chydberthnasau iach a llawn parch gael eu meithrin. https://llyw.cymru/drais-yn-erbyn-menywod-cam-drin-domestig-thrais-rhywiol-vawdasv-pecyn-addysg</p> <p>Mae Llywodraeth Cymru hefyd wedi cyhoeddi canllawiau ymarferol i lywodraethwyr ysgolion ar yr angen i ddatblygu polisi ar drais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol; sut i nodi arwyddion o gam-drin a ble i gael cymorth iddyn nhw eu hunain, eu cydweithwyr neu eu dysgwyr. https://llyw.cymru/trais-yn-erbyn-menywod-cam-drin-domestig-thrais-rhywiol-canllawiau-i-lywodraethwyr</p>
--	--